

neniu žute popola stromovej huby, rastúcej na brežách, či už samotnej, alebo s tabakom.⁵ Je tiež vhodné pripomenúť čudesnú viedu Tewov, ktorí patria k východným Pueblanom – keď jedla huby, dbajú na to, aby prestřili paliču cez ucho hrnca, čím sa vyhnú strate pamäti, ktorá by sa dostavila, keby zanedbali toto opatrenie (Robbins 1916, s. 66). Naopak tanečníci Arapahov, zvaní „*crazy dancers*“, nosia huby ako náušnice (Kroeber 1904, s. 195). Keďže Arapahovia sú od Tewov oddelení iba Apačmi Jicarillmi, u ktorých sme videli, že tam huby hrajú apotropainú úlohu, táto oblasť kontinentu má výnimočnú dôležitosť z etnomykologického hľadiska.

Okrem toho je tiež známe, že Arapahovia tvoria južnú oblasť, oddelenú od veľkej algonkínskej jazykovej rodiny, a ich pôvodné sídlo bolo oveľa severnejšie. V týchto podmienkach myslíme na svedectvo Ch. Lallemanda o Indiánoch algonkínskeho jazyka alebo o niektorých z nich, žijúcich v oblasti Quebecu. „Veria – napísal v roku 1926 – v nesmrteľnosť našich duší – a sú si istí, že po smrti prídu do neba, kde budú jesť huby a zhovárať sa“ (*Relations des jésuites*, Quebec 1858, s. 3-4).

Keby sme neboli obetami vrtochu etnografickej literatúry, ktorá tak, ako sa to prisudzuje prírode, hovorí vždy niečo iné, ako skutočne znamená, mali by sme silné podozrenie vidieť v tom spomienku na zvyky, podobajúce sa na zvyky sibírskeho národu. Poznáme aj iné prípady (*Pozi Origine des manieres de table*, s. 219-224 a 325), v ktorých domorodé myslenie prenáša do nadprirodzenej oblasti bytosti, predmety či poznatky, ktoré boli kedysi skutočné, spoločnosť ich však z historických a geografických dôvodov zabudla prakticky používať, lenže nevzdala sa na ideologickej úrovni zladenia spomienky, ktorú si na ne uchováva, s už pomínutou rozkošou.

5. Avšak Eskimáci zo severu Aljašky sa obávajú hub (alebo iba niektorých ich druhov?), ktoré nazývajú „*alo pre ruky*“ (iz pri samotnom dotyku tu je ríziho otravy a opuchnutia rúk (SPENCER 1959, s. 375).

13. KAPITOLA

SYMETRICKÉ VZŤAHY MEDZI RITUÁLMI A MÝTMI SUSEDNÝCH NÁRODOV¹

Zdá sa mi, že výnimočné miesto, ktoré zaisťava dielo Evans-Pritcharda v etnologickej literatúre, sa dá vysvetliť harmóniou, ktorá v ňom vládne medzi dvoma základnými tendenciami našich výskumov. Dobré známy cit nášho kolegu pre históriu ho nikdy neodvrátil od formálnych analýz. Nepochybne nikto nedokázal s takou trpezivosťou a eleganciou načtnúť základné obrvysy systému vier a praktík, vysvetliť jeho kosťu a rozohrať mechanizmus jeho artikulácií. Evans-Pritchard však zároveň zostáva vždy pozorný k rôznorodým cestám, ktoré si vyberajú udalosti pri formovaní fyziognómie, vlastnej každej spoločnosti, a ktoré dávajú originálny charakter každej etape jej vývinu. Nijaká metóda nie je vhodnejšia na zavrhnutie nepravdivého tvrdenia, podľa ktorého sa štruktúry nedajú prehliť bez obetovania histórie. Aspoň u neho umožnilo strenutie širokej erudície, ostreho zmyslu pre ľudské hodnoty, výnimočnej psychologickkej jemnosti a neporovnateľného umenia písať, aby sa v službách jediného zámeru zhlúčili dve smerovania, ktoré od počiatku priliš často viedli etnologicke myslenie opačnými smermi.

Zdalo sa mi teda vhodné vybrať si na jeho počesť tému, v ktorej sa prejavuje solidarita histórie a štruktúry, a ktorá objasňuje spôsoby, akým sa vzájomne ovplyvňujú. Dva kmene vnútrozemských prérí Severnej Ameriky sa pre tento pokus veľmi dobre hodia. Najnovšie pokroky archeológie priniesli veľa informácií o ich minulosti a zároveň vďaka

1. *The Translation of Culture*. Edited by T. O. Beidelman. *Essays to E. E. Evans-Pritchard*. Tavistock Publications, London, 1971, s. 161-178.

dvom obdviuhodným zväzkom A. W. Bowersa, dopĺňujúcim staršie pozorovania, disponujeme dnes detailnými analýzami, týkajúcimi sa ich mýtov, rituálov a výročných obychčajov.

Na začiatku 18. storočia, keď belosi prišli na horný tok rieky Mississippi, mali takzvané „usídlené“ kmene, obývajúce údolia v prériách, spoločnú kultúru. Arikarovia kadského jazyka, Mandani a Hidatsovia síouxsckého jazyka bývali na súvislom území, zodpovedajúcim súčas-ným štátom *Sužná* a *Severná Dakota*. V lete žili v chýžiach, pokrytých mačinou a zoskupených do osád na terasách nad riečnymi brehmi. Obhľadali nízko položené polia a v čase, kým dozrievala úroda, lovili bizóny v prérii. S príchodom zimy sa premiestnili do lepšie chránených osád na dne zalesnených údolí. Táto situácia však netrvala veľmi dlho. Ponecháme stranou Arikarov, ktorí odišli na juh začiatkom 18. storočia. Mandani a Hidatsovia napriek svojej príslušnosti k tej istej jazykovej rodine nepredstavujú homogénne skupiny. Veľmi starobylé mandanské osídlenie, pôvodne situované do oblastí na východe a juhu, nepochybne zaberalo súvisle stredný tok Mississippi najmenej od 7. alebo 8. storočia, teda tisíc rokov pred začiatkom historického obdobia. Neskôr prišli iné skupiny a nahradili pôvodné pravouhlé chýže okruhlymi stavbami, ktoré sa potom stali pravidlom. Pokiaľ ide o Hidatsov, veci sú ešte zložitejšie. Jedna skupina, ktorá prišla zo severo-východu – Awaitxovia – dospela k Missouri okolo 15. až 16. storočia a žila blízko Mandanov, od ktorých prevzala spôsob života a náboženstvo. Dve iné skupiny postupne opustili zalesnené oblasti na západ od Veľkých jazier na začiatku 18. storočia a usídlili sa v prérii. Awaxawovia boli tak ako Awaitxovia oddávna poľnohospodármi, Hidatsovia vo vlastnom zmysle slova však žili predovšetkým z lovu a zberu, dokonca aj v historickom období, keď tieto rozdiely prekvapili prvých cestovateľov. Tradície Mandanov a Hidatsov zohľadňujú ich odlišný pôvod. Tradície Hidatsov rozprávajú o tom, ako sa dve severné skupiny rozštiepili a tým vnikli Vraní Indiáni, ktorí sa usídlili ďalej na západe. Mandanské legendy si uchovávajú spomienku na postupné migrácie a na príchod najstaršej hidatskej skupiny na východný breh Mississippi. Európsky prienik, nasledovaný epidémiami, ktoré spôsobili spúšť na konci 18. a na začiatku 19. storočia, nútili zdecimovanú populáciu mnohokrát premiestňovať sídla. Kmene museli meniť vzťahy v zmysle

zväčšujúcej sa solidarity. Tieto zmeny sa skončili, keď úrady zoskupili posledných domorodcov, ktorí prežili, v blízkosti Fort Berthold. Avšak v rokoch 1929-1933, keď tieto etniká skúmal Bowers, starí mandanskí a hidatskí informátori ešte zásadným spôsobom rozlišovali pôvodné skupiny či osady: mýty, eposy, pravidlá prenosu povinností a výsad neboli rovnaké. Lenže napriek týmto rozdielnostiam, ktoré sú v súlade s archeológiou, dokazujúcou stále aktívny vplyv veľmi zložitej historickej minulosti, plnej heterogénnych faktorov, všetko sa deje tak, akoby sa na úrovni vier a praktík Mandanom a Hidatsom podarilo zorganizovať tieto rozdielnosti do systému. Dalo by sa usúdiť, že každý kmeň sám osebe a s prihladenutím na príslušné úsilie druhého kmeňa sa snaží uchovať si a pestovať pozície a kombinovať antagonisticke sily, aby sa vytvoril rovnovážny celok. To by sme teraz chceli dokázať.

Videli sme, že usadené kmene žili v režime dvojitého hospodárstva, podľa ročných období. To nie je všetko, pretože letné obdobie má samo osebe dva aspekty: na jednej strane aspekt poľnohospodárskych prác v nízko položených krytých údoliach neďaleko osád, a na druhej strane v čase, keď kukurica vyrastie do výšky kolien, nomádske lovy, ktorý vedie populácia celý mesiac ďaleko v prérii, prenasledujúce stáda bizónov. Keďže letné osady obklopené valmi a palisádami boli prakticky nedobytné, lovecké výpravy sa podobali na vojnové výpravy a tie sa niekedy počas nich aj konali – stávalo sa, že lovci narazili na nepriateľské skupiny Indiánov. Takže letné práce sa vyznačovali antiteckými vlastnosťami: usadený život v chránených osadách a zároveň nomádske putovanie do otvorených území, poľnohospodárstvo na jednej strane, lov a vojna na strane druhej a tieto dve posledné aktivity boli vnútorne spojené priestorovou súvislosťou a morálnou blízkosťou, keďže ide o typy násilnej činnosti, plné nebezpečenstiev, sprevádzané prelievaním krvi, odlišujúce sa z toho hľadiska iba stupňom násilia.

Tento systém, ktorý rozohráva zložitú opozíciu, je sám vo svojej úplnosti v opozícii voči zimnému spôsobu hospodárstva. Zo zimných sídel, v ktorých by zásoby zhrnahaných potravín nestačili na uchránenie populácie od hladu, sa takmer nevychádza. Celá nádej sa teda vkladá do silného mrazu a búrok, ktoré znepríjemňujú bizónom pobyt v prérii a nútia ich hľadať útočisko v blízkosti zimných sídel, v chránenej

ných údoliach, kde ešte zostávajú snehom nepokryté pastviny. Keď Indiáni spozorujú približujúce sa stáda, musí vládnut absolútne ticho a na to dozerajú osobitne určené skupiny. Ľudia sa zatvárajú so psami v chýžkach, nerúbu drevo, zahasia ohniská. Príliš netrepylivý lovec, hlučná gazdina, plačúce či kričiace dieťa sú prísne zahriaknutí. Aj keby sa niektoré zvierata zatúlalo až do osady a zavadilo o príbytok, vyhľadovaní Indiáni nemajú právo zabíjať ho z obavy, aby nevyplašili zvyšok stáda. V dôsledku toho protikladné spôsoby života, ktoré letný spôsob hospodárenia stavia vedľa seba bez ich zmiešavania, nadobúdajú v zime syntetickú jednotu: ľudia zavisia od lovu tak ako v lete, tento zimný lov je však v protiklade k letnému lovu, pretože sa koná v sídlach a nie je nomádsky a z toho hľadiska pripomína skôr poľnohospodárstvo, ktoré je v protiklade k lovu v letnom období. To nie je všetko: letný lov vzdaluje ľudí od osady a vedie ich ďaleko na západ pri nasledovaní bizónov. V zime sa všetky vzťahy obráti. Namiesto toho, aby sa Indiáni vzdialili z údolí a putovali do prémie, ktorí sa vzdalujú z prémie a odvažujú sa ísť do údolí. Namiesto toho, aby Indiáni odchádzali z osady na lov, ten sa odohráva priamo v osade alebo celkom blízko nej, keď sa koristi dostatočne priblíži. A keďže lov sa podobá na vojnu, všetko sa deje tak, akoby sa kvôli ochrane pred hladom celá osada otvorila bizónom, ktoré domorodé myslenie v lete porovnáva s nepriateľmi, v zime sa však menia na spojencov. V tejto chvíli sa obmedzíme na dva typy lovu a môžeme povedať, že sú voči sebe protikladné tak, že letný lov možno nazvať „lovom vonku“ a zimný lov zasa „lovom vnútri“.

Preskúmame najskôr mýty a rituály letného lovu. Mandani na rozdiel od svojich susedov Hidatsov a iných prérifných kmeňov neslávajú v lete taneč slnka (*Sun Dance*). Namiesto toho majú zložitú slávnosť, trvajúcim mnoho dní, ktorí nazývajú *oktípa* alebo „napodobovanie“. Táto slávnosť, ktorej zakladateľský mýtus je až na malíčkosti rovnaký ako mýtus o poľnohospodárskych prácach, plní dve funkcie: na jednej strane je to spomienka na mytické udalosti, na druhej strane povzbudenie plodnosti bizónov. Má teda syntetický charakter a jeho vplyv pôsobí viac mesiacov: tak dlho, ako trvá obdobie tarčhavosti zvierat. Hoci sa *oktípa* koná vždy uprostred teplého obdobia, nemá nijaké účinné spojenie s letným lovom, ale skôr s lovom vo všeobecnosti, tak zimným, ako aj letným.

Naopak rituál „Malého Myšiaka“ (*Small Hawk*)² sa koná buď kvôli vojne v hociktorom ročnom období, alebo kvôli lovu, ale iba od júna do augusta. Zakladateľský mýtus (Beckwith 1938, s. 63-76; Bowers 1950, s. 270-281) rozpráva, že nesmelá panna, zvaná Kukuričné Vlások (*Corn-Silk*), urazená svojimi rodičmi, ktorí jej vyčítali, že zostáva slaboduchá, odchádza na kraj sveta, aby sa vydala za ludožrúta. Podarí sa jej zvíťaziť v skúškach, na ktoré ju manžel donúti a urobí ho poslušným. Ludožrút sa však vracia k svojej pôvodnej povahy a opúšťa ju spolu s jej synom, do ktorého sa ona zľúbí, keď vyrastie. Mladý muž odíde incestným návrhom svojej matky. Volá sa Lov Zhora (*Look-Down-To-Hunt*) a je majstrom lovu, pretože jeho otec naňho preniesol svoju povahu dravého vtáka.

V tejto dobe prídu do osady dve ženy. Jedna je hnedovláska, prichádza zo severu a prináša sušené mäso – volá sa Bizónica. Druhá, ktorá sa volá Kukuričné Vlások tak ako matka hrdinu, je blondínka, prichádza z juhu a prináša bochníky z kukuričnej múky. Hrdina si ich vezme za ženy, lenže kým Kukuričné Vlások je trpezlivá a skromná, žiarlivosť a podozrievavosť Bizónice strpčujú život domácnosti. Tieto dve ženy súperia v službách, ktoré každá poskytuje ľuďom. Urazená Bizónica odchádza aj so svojim malým synom.

Kukuričné Vlások presvedčí svojho manžela, aby šiel hľadať stratenú ženu. Má silu podporovať ho v nepriateľnosti, zostane mu verná a na diaľku ho ochraňuje. Hrdina sa nakoniec dostane k svojim svokrovcovi bizónom, ktorí usilovne premýšľajú o tom, ako by ho skáňtrili. On však prekoná všetky prekážky a získa od bizónov sľub, že odteraz budú ľuďom slúžiť ako potravina. V osade vládne hlad, keď sa vracia, pretože chýba koristi a sucho ohrozuje úrodu. Hrdina privedie bizónov zvieretov, aj hojné dažde.

Tento mýtus je sotva potrebné interpretovať, pretože je vo všetkých bodoch explicitný. Hrdinka Kukuričné Vlások sa od začiatku definuje sociologickými odkazmi, pretože jej správanie dáva do korelácie a do opozície dva krajné typy manželstva: jedno exogamné s ludožrútom,

2. Vravíme „myšiak“, pretože slovo *hawk* najčastejšie v Amerike označuje dravcov rodu *Buteo*, používa sa však aj pre rody *Accipiter* a *Falco* a mohlo by teda ísť aj o jastraba alebo sokola.

ktorý žije na kraji sveta, druhé endogamné so svojim vlastným synom. Ona sama však stelesňuje poľnohospodárstvo, ako naznačuje zároveň meno, ktoré nosí, i funkcia jeho homonyma, zatiaľ čo jej manžel a potom syn sú majstrami lovu. V dôsledku toho exogamné manželstvo vynaša poľnohospodárstvo z osady a endogamné spojenie do nej prináša lov. Ani jedna eventualita nie je žiadaná, ako dokazujú nezosúladiteľné rozpoloženia dvoch manželiek, ktoré personifikujú tieto formy ekonomickej aktivity. Ak chce hrdina nasledovať ženu Bizónicu, musí opustiť ženu Kukuricu. No kým prvá sa prejavuje ako náročná a žiarlivá a robí z vojnového úspechu podmienku *sine qua non* loveckého úspechu, druhá žena svojou toleranciou a skromnosťou zaručuje, že úspešný lov priniesie ohromnú úrodu navyše. A to sa v praxi aj deje: keď je kukurica dosť vysoká, Indiáni opúšťajú svoje polia a osady, aby viedli nomádske život, venovaný lovu. Počas ich neprítomnosti rastliny dokončia svoj rast – po navrátení ich treba už iba zožať. Mýtus teda predkladá prvky, zoskupené do párov a nastoľuje ich homologiu, hoci sú situované na odlišných úrovniach, od formálnej technicko-ekonomickej činnosti až po domácu morálku, prechádzajúc cez pravidlá sociálneho života – z poľnohospodárstva vyplýva lov, tak ako z lovu vyplýva vojna. Z ekonomického hľadiska je poľnohospodárstvo tým, čím je endogamia z hľadiska sociologického, pretože obidve sú vpísané v hraniciach osady – naopak lov a exogamia poukazujú na vonkajšok. A napokon stálosť stojí v protiklade k manželskej nevere (ktorej pôvod chce mýtus vysvetliť, pozri Bowers 1950, s. 281: „*This was also the beginning of the custom of a man parting with his wife and child and thinking little about it*“), pretože sú v rovnakom vzájomnom vzťahu ako endogamia a exogamia alebo ako poľnohospodárstvo na jednej strane a lov a vojna na strane druhej.

Po problematike leného lovu preskúmame teraz problematiku zimného lovu. Slávnosť Červenej palice (*Red Stick*), ktorá sa koná od decembra do marca, slúži na prítiahnutie bizónov bližšie k osadám. Je známe, že táto slávnosť spockáva najmä v tom, že mladí muži postupujú svoje manželky, pod kožušinovými kabátmi nahé, starším členom kmeňa, stelesňujúcim bizónov. Počas slávnostného koitu, ktorý sa odohráva skutočným či symbolickým spôsobom, prenášajú starší na mladších svoje nadprirodzené schopnosti prostredníctvom žien a tým

im zabezpečujú úspech na love i vo vojne. Mandani a Hidatsovia slávia tento rituál rovnakým spôsobom.

Naopak, zakladateľské mýty jednotlivých kmeňov sa lišia, pretože každý z nich vyžaduje zásadnú úlohu iba jednej z dvoch žien, spojených zakladateľským mýtom leného rituálu manželstvom s hrdinom. A pokiaľ ide o protikladné vlastnosti leného a zimného lovu, sociologické funkcie žien sú pri prechode od jednej k druhej prevrátené. V mandanskom mýte o Červenej palici je Kukuricné Vlásie iba urážlivou a excentrickou dcérou – v homologickom hidatskom mýte sa Bizónica mení na národnú hrdinku.

To nie je všetko. Hoci sa mandanský mýtus o Červenej palici (Bowers 1950, s. 319-323) začína rovnako ako mýtus o Maľom Mýšakovi príbehom panny, vzplerajúcej sa manželstvu, ktorá upadne do moci ľudozhúta, pokračuje odlišným spôsobom. Hrdinka uteká svojmu väzňovi a počas návratu adoptuje chudné malé dievčatko (*First Pretty Woman*), ktoré dovedie do osady. Ukáže sa, že dieťa je ľudozhútkou, stelesnením hladu, ktorý zachváti všetkých obyvateľov. Bizóny prídu na pomoc, odhalia ju a zahubia upálením na hranici. Odvedy, keď hlad v zime ohrozí osadu, prídu sa bizóny ponúknuť ako potrava, na výmenu so ženami, ktoré sa im oddajú.

Kukuricné Vlásie prináša v tomto mýte do osady hlad. Hidatské verzie (Bowers 1965, s. 452-454) celý systém obracajú – nahrádzajú Kukuricné Vlásie, ktorá sa vydala mimo osady, Bizónicou, bývajúcou vnútri. Namiesto toho, aby Kukuricné Vlásie, odvážna hrdinka, odplašila hlad svojou ďalekou cestou, Bizónica, opatrná hrdinka, privedie zimné bizóny, prostriedok, ako môžu Indiáni uniknúť hladu tým, že sa bizóny stanú ich spoluobyvateľmi.

V zakladateľskom mýte mandanského rituálu leného lovu sa hrdinovi podari získať za ženu Bizónicu a uniknúť prenasledovaniu svokrovcov vďaka pomoci svojho malého syna, ktorý sa teda prejavuje ako opak ľudozhúta. Adoptovaná dcéra namiesto legitímneho syna a navyše sa prejavujúca ako smrtiaca neprítomnosť bizónov, pričína hladu (namiesto neutralizovania ich smrtiacej prítomnosti, pretože v tomto štádiu sa bizóny správajú ako nepriateľia) – nevlasné dieťa mandanského mýtu zimného lovu prevracia postavu mladého bizóna, ktorý pomáha, objavujúcu sa v mýte leného lovu. Tretie prevrátenie posi-

huje tú istú postavu v inom rituáli zimného lovu, postavu Bielej Bizónice (*White Buffalo Cow*), sláveného od decembra do marca ženským bratstvom. Zakladateľský mýtus (Bowers 1950, s. 325-326) vlastne rozpráva o zajatí dvoch bizóních mláďat, z ktorých jedno sa podarí zaľadziť v osade a tým donútiť bizóny, aby každú zimu prišli na návštevu a zároveň priviedli aj stáda. Toto dievčatko, pasívna príčina odovzdania sa bizónov, je teda v protiklade k malej ľudozhŕtke, ktorá aktívne prejavuje ich neprítomnosť ako stelesnenie hladu a jej opakom je syn bizón, ktorý prekazí kanibalské zámeny svojej rodiny.

Ak sa na to pozrieme z formálneho hľadiska, spozorujeme iné vzťahy medzi mýtmi a rituálmi podľa toho, či sa týkajú zimného alebo letného lovu. Cyklus o Bielej Bizónici je tak v mýte, ako aj v rituáli Mandanom i Hidatsom spoločný a veri sa, že ho Hidatsovia prevzali od Mandanov (Bowers 1965, s. 305). To neplatí o cykle o Červenej palici, spoločnom iba v prípade rituálu, videli sme však, že zakladateľské mýty sa u každého kmeňa líšia tým, že každý z nich poskytuje prevrátený obraz. Ten istý vzťah platí medzi cyklami o Červenej palici a o Bielej Bizónici, lenže tenoraz na úrovni rituálu, ktorého predmetom sú mladé a žiaduce ženy v jednom prípade a staré ženy po prechode v prípade druhom. Ba čo viac – keď porovnáme vlastnosti vykonávateľov rituálu v slávnostnej chýži počas každého rituálu (Bowers 1950, s. 317, 327), odhalíme mnohé kontrasty. Účastníci rituálu Bielej Bizónice sú ženského pohlavia, účastníkmi rituálu Červenej palice sú muži aj ženy. Tento bisexuálnej opozícii zodpovedá v druhom rituáli rozdelenie členov monosexuálnej skupiny na aktívne kňazky a pasívne asistentky. V oboch prípadoch hrajú vlastník chyže a jeho žena jednu a tú istú úlohu, no miesto, ktoré sa im pripisuje, sa nachádza v rámci vykonávateľov rituálu alebo mimo neho. Zhráme si všetky tieto aspekty: zimná slávnosť Bielej Bizónice je spoločná Mandanom i Hidatsom tak v rituáli, ako aj v mýte. Iná veľká slávnosť zimného lovu, slávnosť Červenej palice, je spoločná v rituáli a odlišná v mýtoch. Napokon, na úrovni rituálu sa dve veľké zimné slávnosti naruby reflektujú.

Hidatsovia poznajú slabšie varianty mýtu o Malom Mysiškovi (*Pozri Beckwith 1938, s. 77-78*), o ktorom treba pripomenúť, že sa týka letného lovu, no bez toho, aby sa slávil zodpovedajúci rituál. Na doplnenie systému vzťahov medzi mýtmi a rituálmi týchto dvoch kmeňov by

teda bolo potrebné nájsť u Hidatsov ekvivalent alebo náhradu rituálov letného lovu.

Lovecké rituály Hidatsov sa spájajú s mytologiou kopcov, teténnych vyvýšenín, ktoré sa tu a tam dvíhajú nad prerie. Jeden z nich skrýva dvoch ochranných Duchov: Lastovičku (*Swallow*) a Mysišaka (*Hawk*), ktorí zabezpečujú smolianskym Indiánom dobrý lov (Beckwith 1938, s. 234-238; Bowers 1965, s. 433-436). Mandanským hrdinom mýtu letného lovu je myšiak a ten uprednostňuje kopce: "... during his leisure, he would sit on a pile of rocks on the hill back of the village" (Bowers 1950, s. 275). Keďže je chránencom ochranných vrákov podľa hidatského mýtu, pohŕda zimnou osadou a hniezdi radšej na úpäť údolí. Napokon, Hidatsovia všetky tieto viery vzťahujú na letný lov (Bowers 1965, s. 436-437).

Máme teda dostatočné náznaky nasvedčujúce, že rituály Hidatsov zvané Pomenovanie Zeme (*Earthnaming*) zodpovedajú rituálom Malého Mysišaka u Mandanov. Avšak podľa Hidatsov je pánom kopcov sova, postava, podľa ktorej je pomenovaný jeden z mandanských rituálov zimného lovu: Snežná sova (*Snow Owl*). V dôsledku toho sa všetko deje tak, akoby sa tento posledný rituál, vyhradený Mandanmi pre zimný lov, zmenil u Hidatsov na letný rituál.

Za týchto podmienok sa zdá príznačné, že Mandani spájajú Snežnú sovu nie s kopcami, ktoré sa dvíhajú nad úroveň zeme, ale so symbolickým údolím: jamou-pascou, v ktorej sa skrýva lovec orlov. Hrdina mýtu bol skutočne uväznený v podobnej jame zosunutým bralom – a, putujúc pod zemou, došiel k sove (Beckwith 1938, s. 149; Bowers 1950, s. 286). Tento hrdina sa volal Čierny vlk. Lenže zatiaľ čo Mandani slávil rituály Snežnej sovy kvôli zimnému lovu medzi decembrom a marcom, t. j. počas najchladnejších mesiacov, Hidatsovia slávil rituály na počesť ochranných Vlkov iba počas najteplejších mesiacov (Bowers 1965, s. 418). Prevrátenie zimy a leta sa potvrdzuje aj z tejto stránky.

Poznamenali sme, že letný lov a vojna sa vynačujú dvojnásobnou analógiou, zároveň z hľadiska podobnosti i časovej súvislosti: "... when on the buffalo hunt there were instances of death of Indians from enemies or from injuries inflicted by the buffaloes" (Bowers 1950, s. 277). Táto blízkosť vysvetľuje to, že Mandani a Hidatsovia chápu samontú vojnu ako kanibalský lov, v ktorom sa ľudia stávajú korisťou Slnka

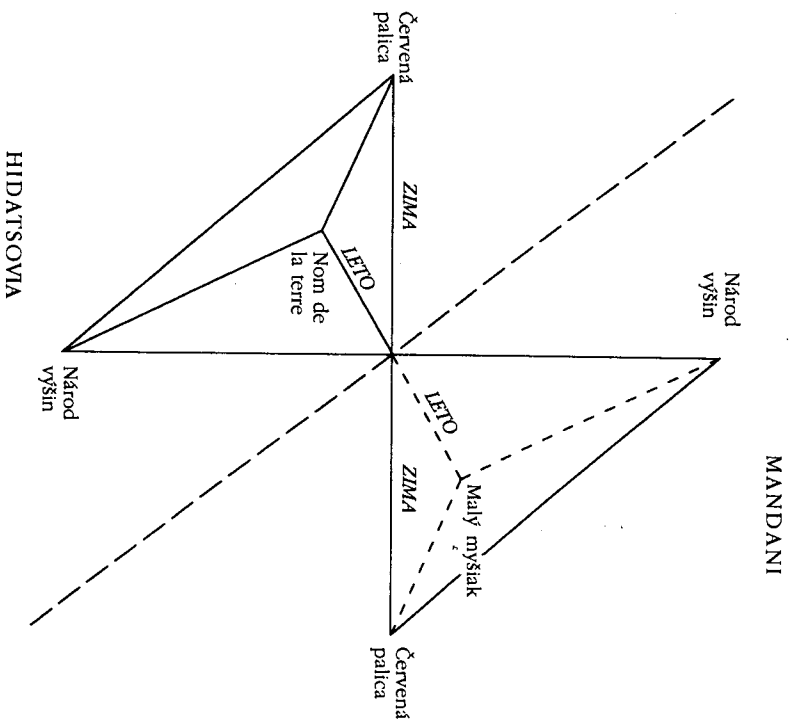
a jeho sestier, nebeských ľudozrútkov, živiacich sa opustenými mŕtvola-
mi. Keďže zakladateľské mýty zimného lovu majú u každého kmeňa
opačné vlastnosti a keďže zimný lov je sám opakom letného lovu,
vyplyva z toho, že sa musia objaviť symetrické prevrtenia na jednej
strane medzi mandanskými a hidatskými mýtmi, vzťahujúcimi sa na
Národ vyššin, a na druhej strane medzi vojnovými mýtmi jednej skupi-
ny a mýtmi, ktoré sa vzťahujú na zimný lov u druhej skupiny.

Začnime druhým bodom. Bez toho, aby sme zachádzali do detailov
dlhých a zložitých mýtov, na prvý pohľad udrte do očí blízkosť medzi
mandanským mýtom o Národe vyššin, ktorý zakladá vojnové rituály,
a hidatským mýtom o Červenej palici, ktorý zakladá rituály zimného
lovu. Obidva hovoria o rozhovore bratrov Slnka a Mesiacu, a jeho té-
mou je buď čerenská a kanibalská žena, *ktorá pojedá ľudí*, alebo bizó-
nia žena, predstavujúca druh, *ktorý pojedajú ľudia*. Mýty zakaždým
rozprávajú o pôvode hazardných hier (chápavých Indiánmi ako akýsi
druh vojny) a samotnej vojny s jej najvyšším zámerom: lovom hláv
(porovnaj: Bowers 1950, s. 299-302; 1965, s. 452-454).

Paralelný vzťah medzi alternatívnymi mýtmi možno objasniť dvoma
spôsobmi. Najskôr nepriamo: hidatský mýtus o Červenej palici, tak ako
hidatský mýtus o Národe vyššin rozpráva o konflikte medzi nebeskými
a pozemskými kanibalmi, z ktorého pochádzajú hazardné hry, vojna
a vojnové rituály. Táto identická výbava nevyhnutne rozdiely, ku ktorým
sa neskôr vrátíme. Teraz stačí pripomenúť, že mandanský mýtus o Čer-
vanej palici prevracia hidatský zakladateľský mýtus toho istého rituálu
a ako dôsledok aj hidatský mýtus o Národe vyššin, ktorý má rovnakú
výbavu ako on. Toto prevrtenie sa dá potvrdiť aj priamo: v hidatskom
mýte o Národe vyššin ide o nebeské dojča, ktoré sa rodí ako legitímny
syn jednej Indiánky a stáva sa zodpovedným za útek Hidatsov pred
nepriateľmi, ktorí na nich zautočia. To, o čom tu mýtus praví ako o „klúč-
k vojne“ – ak môžeme použiť tento výraz – je rovnaké ako to, čo man-
danský mýtus o Červenej palici vyjadruje ako „klúč k lovu“: tu sa vlastne
pozemské dojča ženského pohlavu, adoptované Indiánkou, prejaví ako
ľudozrútko, ktorá požieta Mandanov a symbolizuje zimný hlad, pochá-
dzajúci z toho, že bizóny neprichádzajú do osád alebo blízko k nim.

Kam sme dospeli? Konštatovali sme, že lovecké rituály Mandanov
a Hidatsov tvoria, každý jednotlivito, určitý systém. Ďalej, že tieto dva

systémy sú vzájomnými symetrickými obrazmi tak, že siet ich vzájom-
ných vzťahov možno zobrazit takýmto spôsobom (pozri nasledujúcu
schému).

U každého kmeňa zaberajú základné lovecké mýty vrcholy štvor-
uholníka. U jednotlivých kmeňov si zodpovedajú opačné vrcholy. Takže
symetrické vzťahy spájajú do dvojíc mýty o Národe vyššin (tie majú

spoločných kanibalských lovcov); mýty o Červenej palici, ktoré sú všade sprežádzané zimným rituálom; mýtus o Pomenovaní Zeme a mýtus o Malom Mýšiakovi, ktoré u Hidatsov i u Mandanov patria do leta. Táto schéma si však vyžaduje ďalšie poznámky.

1. Dve vodorovné osi, ktoré sa pretínajú v strede obrázku, zodpovedajú jedna zime a druhá letu. Na dvoch krajných bodoch zimnej osi sa nachádzajú rituály o Červenej palici, identické u oboch kmeňov, no vzhľadom na prevrátenie zakladateľských mýtov zaberajúce opačné vrcholy.

2. Takisto na dvoch krajných bodoch lemej osi sa nachádza mandanský mýtus o Malom Mýšiakovi a hidatský mýtus o Pomenovaní Zeme. Videli sme, že tieto rituály si v mnohých ohľadoch zodpovedajú: dualita hrdinu (Lastovička a Mýšiak) alebo hrdiniek (Kukuritné Vlásoke a Bizónica), v jednom i v druhom prítomnosť hrdinu, zvaného Mýšiak, ktorý uprednostňuje terénne vvyššenie, a napokon spojenie oboch rituálov s letným lovom.

3. Mýty o Národe vyššin zaberajú krajné body tretej osi, kolmej na dve ostatné osi v ich priesečníku. Zatiaľ čo rituály Červenej palice, Malého Mýšliaka a Pomenovania Zeme majú sezónny a periodický charakter, neplatí to pre rituály Národa vyššin, ktoré sa môžu sláviť od januára do januára (Bowers 1950, s. 108; 1965, s. 326), t. j. neperiodickým spôsobom kedykoľvek v roku. To, že tieto mýty sú u Mandanov a Hidatsov v diametrálnej opozícii, vyplýva z mnohých vlastností: v mandanskej verzii (Bowers 1950, s. 229-302) dve pozemské ženy, ktoré nie sú sestrami, vystupujú na nebesá, aby sa stali manželkami nebeských bratov. Prvá žena, ktorá patrí do kmeňa Mandanov, ujde od ľudožrúta Slnka vďaka povrazu, ktorý jej umožní zostúpiť naspäť do osady. Slnko sa chce pomstiť a postaví svojho legitímneho syna na čelo nepriateľov Mandanov a vyhlási im vojnu. V hidatskej verzii (Bowers 1965, s. 327-329) sa všetko deje presne naopak: dvaja nebeskí bratia zostupujú na zem, nedajú sa spoznať ľuďmi a znovu sa narodí ako malé deti. Sestra Slnka, ktorá je ľudožrútkou, sa strene s pozemšťanom vďaka povrazu. Urobí z neho svojho adoptívneho syna a postaví ho na čelo nepriateľov Hidatsov. V dôsledku toho sa vojna, ktorú Hidatsovia vyhľadali, vyvíja v ich neprospech. V jednej verzii Mesiac a hromoví vláci bojujú na strane Mandanov a prinášajú im

vňazstvo – syn Mesiac sa stáva náčelníkom Mandanov a rád si sadá na vrcholce kopcov. V inej verzii hrdinovia Lastovička a Mýšiak, o ktorých vieme, že sú pámmi kopcov, obracajú vojnové šťastie v prospech Hidatsov.

4. Z predchádzajúcich úvah vyplýva, že u Hidatsov existuje priame spojenie medzi mýtom o Národe vyššin, zakladajúcim vojnové rituály, a mýtom o Pomenovaní Zeme, zakladajúcim rituály letného lovu. Ochranní Duchovia sú v jednom i v druhom prípade rovnakí. Hidatskí informátori spresňujú, že udalosť, o ktorých sa rozpráva v mýte o Národe vyššin, patria na začiatok príbehu, v ktorom pokračuje mýtus o Pomenovaní Zeme. Na druhej strane existuje priame spojenie aj medzi hidatskými mýtmí o Červenej palici a o Národe vyššin – rovnako rozprávajú o návševе nebeských bratov u ľudí, kvôli vlastnému narodeniu v jednom prípade (keďže nebeské telesá sa znovu rodia v podobe Indliánov), kvôli kopulácii v druhom prípade (cieľom návševy je stať sa mlencami, a nie deťmi Indliánok). Nasleduje vojna, Hidatsovia sú však napadnutí a nevyhasujú ju a Slnko, nie jeho sestra, bojuje spolu s nepriateľmi.

5. Medzi mandanskými mýtmí pozorujeme spojenia toho istého typu. V mýte o Národe vyššin a v mýte o Červenej palici hrdinka, ktorá zároveň býva v osade a zakaždým sa volá Kukuritné Vlásoke, odchádza a vydáva sa za ľudožrúta, ktorý býva na konci sveta, buď veľmi vysoko (zvislá os) alebo veľmi ďaleko (vodorovná os). Ten buď opúšťa svojho legitímneho syna, aby sa nestal ľudožrútom (Bowers 1950, s. 300-301), alebo adoptuje nejaké dievčátko, ktoré je kanibalkou (*tamže*, s. 321). Kukuritné Vlásoke je tiež hrdinkou mýtu o Malom Mýšiakovi, kde tvorí ako vegetariánka pár s mäsožravou Bizónicou, dcérou a sestrou kanibalov. V mýte o Národe vyššin tvorí pár s kanibalskou ženou, ktorej bratia majú rovnaké chuťky. Bizóni z prvého mýtu prevracajú lov na vojnu, kanibali z druhého mýtu prevracajú vojnu na lov, pretože nepriatelia sú zjedení (*tamže*, s. 301).

Náša schéma má dve pozoruhodné vlastnosti: na jednej strane vyňmočnú celkovú symetriu, na strane druhej slabosť puta, spájajúceho dva podsystémy, prepojené iba jediným vláknom. V skutočnosti však z našich predošlých poznámok vyplýva, že pevný zväzok sa nadväzuje inými spôsobmi.

Po prvé, zimná os je po celej svojej dĺžke cyklom o Bielej Bizónici, spoločným Mandanom i Hidatsom, tak pokiaľ ide o mýtus, ako aj o rituál (vyššie, s. 256).

K tomuto statickému spojeniu sa pripája iné, dynamické spojenie. Cyklus o Snežnej Sove, prítomný v oboch kmeňoch, plní striedavo zimnú a letnú funkciu, spojenú raz s údoliami, inokedy s kopcami. Ak teda cyklus o Bielej Bizónici nepozná opozíciu dvoch podsystemov a tým posilňuje ich solidaritu, cyklus o Snežnej Sove robí ich symetriu zjavnou a hrá tú istú úlohu, hoci odlišným spôsobom.

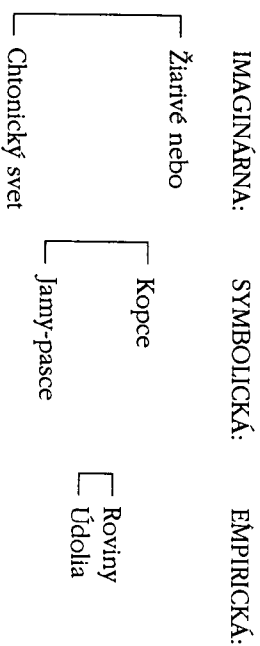
Na obhajobu tejto interpretácie sa dá uviesť, že na formálnej úrovni sa obidva cykly nachádzajú v jasnej opozícii. Zo všetkých loveckých rituálov má rituál Bielej Bizónice najvýraznejší periodický charakter. Mimo sezóny sa o ňom nesmie ani hovoriť, z obavy – dokonca aj uprosťed augusta – aby nenastali mrazy a nezničili záhrady: slávnosť sa môže konať iba počas zimného snovratu, počas najkratších dní v roku (Bowers 1950, s. 324-327; 1965, s. 206). Ba čo viac, rituál má jediný cieľ – urobiť zimu ešte tuhšou, aby sa dali loviť bizóny v blízko-ziemnóm lovu, jarným a letným dažďom, aj vojne v ktoromkoľvek ročnom období (Bowers 1950, s. 108). Rituály Bielej Bizónice vylučujú akúkoľvek inú formu činnosti, nie sú zladiteľné s ničím iným. Rituály Snežnej Sovy sú naopak zladiteľné so všetkým (Bowers 1950, s. 282; 1965, s. 433-434).

Zdá sa teda, že rituály, ktoré by bolo možné nazvať „biele“ (Bielea Bizónica, Snežná Sova), pôsobia ako dvojité zámká, pasívna a aktívna, okolo „červených“ rituálov (Červená palica), ktorých zakladateľské mýty spája krehké puto vzťahom na ich divergentný charakter. Všimli sme si, ako jedna z verzii hidatského mýtu o Červenej palici presvedčuje, že ochranné bizóny využívajú túto farbu na telesné maľby, vylučujú biele alebo čierne (Bowers 1965, s. 452), čo svedčí o správnosti opozícia rituálov podľa farby.

Spomeňme si, že náklonnosť hrdinu alebo hrdinov ku kopcom slúži ako spojnica medzi mandanským mýtom o Národe vyšín a hidatským mýtom o Pomenovaní Zeme. Kopce, ktoré dominujú prítii, predstavujú vhodný symbol sprostredkovania medzi nekom a chtonickým svetom. Aby však bol celkový systém koherentný, je potrebné, aby sa

spojenie rovnakého typu objavilo aj medzi mýtmi, ktoré zaberajú symbolické postavenia v schéme, teda mýtmi o Národe vyšín u Hidatsov a o Malom Mýšákoví u Mandanov. Tento hypotetický dôsledok sa úplne potvrdzuje vďaka jednému detailu druhého mýtu: aby hrdinka unikla útokom nebeského ludožrúta (ide o vtáka), ktorý ju chce uniesť a oženiť sa s ňou, s pomocou krov, chtonických zvierat, sa rozširuje a zmenšuje výšku, aby sa jej telo dostalo na úroveň zeme a nedalo sa uchopiť pazúrnymi dravca. Inak povedané, predstavuje približný ekvivalent jany-pasce lovca orlov, v ktorej sme rozoznali symbol údolia, nachádzajúceho sa v opozícii voči kopcu.

V dôsledku toho v jednom prípade hrajú kopce úlohu pozitívneho sprostredkovateľa medzi horným a dolným, v druhom prípade údolie, opak kopca, hrá úlohu negatívneho sprostredkovateľa. Možno teda sledovať trojnásobnú transformáciu od imaginárnej úrovne cez symbolickú úroveň až po empirickú úroveň:

Druhý dôkaz koherencie systému sa dá nájsť v etickom kóde. Mnohokrát sme poznamenali, že mýty stavajú proti sebe zároveň formy ekonomickej činnosti, typy sociálnych a politických vzťahov a správania, ktoré patria do domácej morálky. Mýtus o Malom Mýšákoví vysvetľuje pôvod nevery (Bowers 1950, s. 281) – naopak mýtus o Snežnej Sove vysvetľuje pôvod žiarlivosti (*tamže*, s. 294). Rituál Bielej Bizónice je neutrálny, pretože ženy, ktoré ho slávia, sú po prechode – mýty o Červenej palici presvedčujú mužov, aby ovládli žiarlivosť, keď poskytujú svoje mladé ženy starším mužom. Zostáva hidatský mýtus o Pomenovaní Zeme, ktorý má tiež poskytovať morálnu konotáciu.

Keď toto tvrdíme hypoteticko-deduktívnym spôsobom, o čom vlastne je tento mýtus? Rozpráva príbeh (Bowers 1965, s. 434-435) o adoptovanom cudzincovi, ktorý riskuje život, aby oslobodil svoje „sestry“, ktoré boli unesené k Hidatsom: teda chvála bratskej vernosti, prekračujúcej zároveň úroveň sexuálneho života aj úroveň kmeňových hraníc, v protiklade k mýtu o Malom Mýššakovi, ktorý odpúšťa sexuálnu neveru mimo kmeňových hraníc, zatiaľ čo sexuálna nevera, predpokladaná v mýtoch o Červenej paliči, sa odohráva v hraniciach kmeňa a dokonca osady.

Do akej miery si boli Mandani a Hidatsovia vedomí týchto zložitých vzťahov korelácie a opozície, symetrie a antisymetrie medzi ich mýtmi? Ak sa chceme na záver pokúsiť odpovedať na túto otázku, je potrebné najskôr zdôrazniť, že mytológia oboch národov sa vyznačuje okrem rozdielov, ktoré sme vyzdvihli, aj všetkými druhmi spoločných čít. Vzájomne poznajú svoje mýty a vedia ich rozprávať tými istými alebo podobnými slovami. Nedá sa teda namietat, že v jednom i druhom kmeni existujú takmer identické rozprávania: chceli sme iba ukázať, že z dedičstva, ktoré sa stalo spoločným, má každý kmeň sklon vybrať si protikladné alebo dopĺňajúce sa varianty, pokiaľ ide o založenie podobných rituálov alebo o plnenie rovnakej funkcie.

Pôvodom uvedených rozdielov v mýtických systémoch sú teda podobnosť, prijaté na úrovni rituálov, ktoré takpovediac vnášajú formy technickej a ekonomickej aktivity do ideológie. Rituály Mandanov a Hidatsov sa podobajú preto, lebo po príchode na horný tok Missouri ich jedni preberali od druhých zároveň so spôsobom života, ktorého problémy tieto rituály riešili a jeho protirečenia zahalovali. V určitom zmysle teda látka, ktorou sa zakladateľské mýty rituálov od jedného kmeňa k druhému líšia ako druhy v rámci jedného rodu, odráža dvojitú evidenciu odlišného historického pôvodu každého kmeňa, snažiaceho sa uchovať si svoju individualitu, a praxe, na ktorej sa museli obidva národy podieľať vzhľadom na tieto dejiny. Nie je však vždy pravdou, dokonca aj u nás, že dobré susedstvo si vyžaduje od partnerov, aby sa stali do určitej miery rovnakými, hoci zosťávajú odlišnými? Domorodá filozofia si uvedomuje túto dialektickú nevyhnutnosť, hoci ju formuluje skôr v termínoch histórie ako štruktúry. Mandani nazývajú najstaršiu hidatskú skupinu, ktorá prišla zo severovýchodu na konci

prehistorických čias a naučila ich pestovaniu kukurice *Mimetaree*, slovom, ktoré v ich jazyku znamená „prekročili rieku“. Podľa vlastných tradícií však Mandani nechceli, aby sa toto spoločné bývanie udržalo a vysvetlili svojím hostom vlastné hľadisko takto:

„It would be better of you went upstream and built your own village, for our customs are somewhat different from yours. Not knowing each other's ways the young men might have differences and there would be wars. Do not go too far away, for people who live far apart are like strangers and wars break out between them. Travel north only until you cannot see the smoke from our lodges and there build your village. Then we will be close enough to be friends and not far enough away to be enemies“ (Maximilien 1843, s. 368; Bowers 1965, s. 15).

Táto veľká lekcia z politickej filozofie, opakovaná takmer tými istými slovami aj o jedno storočie neskôr, definuje geografickými a historickými termínmi štruktúrálnu konfiguráciu, ktorá musela vyplývať z jej použitia v praxi a naša retrospektívna analýza ju iba jednoducho objavia. Neopokrvuje symetria bytostiam, ktoré spája a zároveň rozdeľuje, najeleganťnejší a najjednoduchší prostriedok prejavu sa ako podobajúci sa a odlišujúci sa, blízki i vzdialení, priateľa a zároveň nepriateľa určitého druhu, či ako nepriateľa, hoci zostanú priateľmi? Náš vlastný obraz, pozorovaný v zrkadle, sa nám zdá taký blízky, že sa ho môžeme dotknúť prstom. Nič však nie je od nás vzdialenejšie ako toto naše ja, pretože zrkadlo ho imituje až do najmenších detailov, no odráža ich úplne naopak a dve podoby, ktoré sa rozoznávajú jedna v druhej, si uchovávajú pôvodnú orientáciu, ktorú mali hneď po príchode. V konečnom dôsledku, hoci sa vo zvykoch susedných národov prejavujú vzťahy symetrie, netreba hľadať ich príčinu iba v nejakých tajomných zákonoch prírody alebo mysle. Táto geometrická dokonalosť zhrňuje v prítomnom mode viac či menej vedomé nespočetné snahy, nahromadené dejinami, ktoré všetky smerujú k rovnakému cieľu: dosiahnuť práh, nepochybne najprospešnejší pre ľudské spoločnosti, na ktorom sa dosahuje správna rovnováha medzi ich jednotou a rôznorodosťou – a na ktorom sa udržáva rovnaká vyváženosť medzi komunikáciou, prospešnou pre vzájomnú osvetu, a nepriateľnosťou komunikácie, ktorá je tiež zachránou, pretože slabé kvevy rozdielnosti potrebujú prítme, aby prežili.